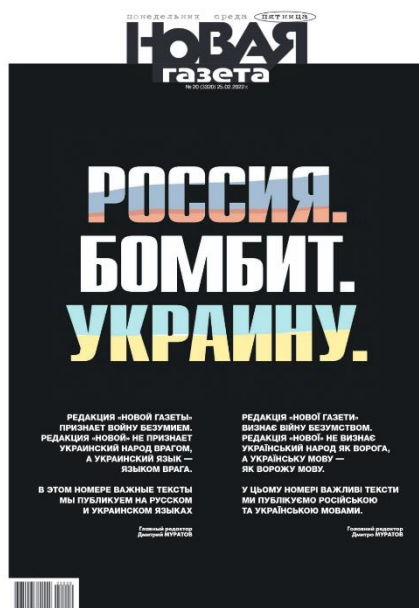

Szilágyi Ákos

Finis Russia¹

A Novaja Gazeta 2022. február 25-i számának borítója, rajta az Oroszország végét gyásztávirati stílusban bejelentő három szóval:

**Oroszország.
Bombázza.
Ukrajnát.**

„Finis Russia? Oroszország vége vagy csak új lap a történelmében?” – teszi fel a kérdést Georgij Fedotov, ez az orosz Bibó István, nem sokkal a második világháború után, 1947-ben, amerikai emigrációja idején írt *Birodalmak sorsa* című nagyesszéje végén, hogy mindjárt válaszoljon is rá: „Természetesen az utóbbi. Oroszország nem hal meg, amíg él az orosz nép, amíg saját földjén él, saját nyelvén beszél.” Ami

---

¹ Jelen írás a *HVG* 2022. március 17-i számának *Szellem* rovatában megjelent cikk (https://hvg.hu/360/hetilap360/2022/11/2022_1111szellem1) bővített, lábjegyzetekkel kiegészített változata.

az orosz népet illeti, Fedotovnak igaza van, de ami Oroszországot, a történelmi Oroszországot illeti, annak vége.

Ha ez a háború van – Oroszország nincsen. Eltűnt Európa térképéről. Nem „európai nagyhatalom”, aminek még Nagy Katalin cárnő álmolta a 18. században és végképp nem szuperhatalom a hidegháború – a jaltai *pax americana-sovietica* – korából. Egy történelmi pillanatig, 1991 után úgy tűnt, hogy a tüneményes – el-eltünedező – történelmi Oroszország talán mégiscsak van, legalábbis lehetséges. Ez azonban látszat volt csupán, még ha erős látszat is. Fata morgana. Oroszország maga cáfolt rá erre a lehetőségre elképzelhetetlen háborújával, melyet 2022. február 24-én a három évtizeddel ezelőtt szuverén területi nemzetállammá vált Ukrajna ellen indított. Van 17 millió négyzetkilométernyi terület, vannak kőolajmezők, van gázvezeték és gázszállítás, de Oroszország nincsen. Nem a területi kiterjedés, nem a mennyiség, a sokaság, a nyers erő, a nyersanyag tesz egy országot létezővé. A hard power a softpower-rel szemben ma már nem sokat ér: Oroszország teljes hadigépezetével bevonul Ukrajnába, mire Oroszországból különösebb csinnadratta nélkül kivonul a McDonald's, a Coca Cola, az Apple, a Nike, a Boeing, az Airbus, a BMW, a Volvo... – minden presztízisére valamit is adó cég. Ilyen egyszerű. Tegnap a hard power – képletesen szólva: az ágyúk, a bombák és rakéták *ultima ratiója* – elégséges volt, hogy megtartsan (netán gyarapítson) egy országot, kiegyensúlyozza az anyagi alapok különbségét a centrum-országok és a félperiféria, a politikai rendszerek, a szuperhatalmak között, ma inkább arra jó, hogy kihúzza alóla még a megmaradt talajt is, amin egyáltalán fennállhat.

Vlagyimir Putyin 2014 óta egyre megszállottabban hajtogatja III. Sándor cár épületes mondását, amely mára a – csak Alekszandr Dugin, Mihail Leontyev, Vladiszlav Szurkov és a hozzájuk hasonlók hagyományos geopolitikai képzelgéseiben létező, „földi paradicsomként” körvonalazott – izolacionista „erőd-Oroszország”, „sziget-Oroszország” valóságos jelmondatává vált: „Oroszországnak csupán két barátja van: a hadserege és a flottája.” III. Sándor rinocérosz-szellemességű bon mot-ja már elhangzásakor, a 19. század végén sem volt igaz, mára azonban végképp érvényét veszítette. Ha Oroszországnak még 2022-ben is csak e két barátja van, akkor semmije sincsen; akkor pusztá léte, fennállása is kérdéses a globális pénzügyi, információs hálózatok és kereskedelmi láncolatok soft-power uralta világában.

Régóta látom², hogy Oroszország – a bizánci ortodox keresztény civilizáció oldalága – évszázadok óta a megroppant civilizációk „dance macabre”-ját járja, ahogy azt még Arnold Toynbee brit történetfilozófus kottázta le és foglalta képletbe³, újra meg újra – egyre mélyebbre ereszkedve – halad végig a civilizációs összeomlás ciklikus fázisain: az állam szétesését káosz, interregnum, törvénytelen követi (oroszul: *bezvlasztije, szmuta, beszpregyel*), amelyből egyre robosztusabb alakban emelkedik ki a civilizációs vég legbiztosabb szimptomája – az „egyetemes állam”, amely a megroppant civilizációt úgy próbálja megmenteni, hogy

---

² Bővebben minderről lásd *Oroszország elrablása* című könyvem II. és III. fejezetét (Helikon Kiadó, 1999. 46-82., 83-103.l.) és *Borisz sztár és a sztárevicsék* című könyvem *Virtuális apokalipszis* című VIII. fejezetét (Helikon Kiadó, 2000. 312-352.l.)

³ Lásd Arnold J. Toynbee: *A civilizációk megroppanásának problémája*. In A. J. Toynbee: *Válogatott tanulmányok*. Gondolat, 1971. 121–122. l.

széteső elemeit mesterségesen, a totális erőszak és a monolitikus államideológia abroncsaival tapasztja össze – reménytelenül, csak a haldoklásnak nyerve ezáltal időt. Szembetűnő, hogy a civilizáció elhúzódó agóniája során a zűrzavaros időszakok tartama egyre hosszabb, a rendteremtő, civilizációmentő „egyetemes államok” élelciklusa viszont rövidül. A Romanov-dinasztia „egyetemes állama” (Rosszjizskaja Imperija) még 300 évet ért meg; a cári monarchia 1917-es összeomlását követő zűrzavarból kiemelkedő szovjet állam (Szovjetszkij Szozjuz) már csak alig több, mint 70 évet; a Szovjetunió bukását követő államgyöngeséget, az utóbb „átkosnak” nevezett („lihije gjevjatjynosznie”) 1990-es éveket, az oligarchikus és kriminális káoszt („beszpregyel”) követő „egyetemes állam” – Vlagyimir Putyin állama – pedig mindössze 20 esztendő. Tudtam, hogy a civilizációs zsákutcából az „egyetemes állam” toldozásával-foldozásával, nemzetállami színekbe öltöztetésével, rendőrállami és autokratikus szervezésmóddal nem lehet kitörni⁴, de – a sokasodó és egyre aggasztóbb bomlásjelek ellenére – nem sejtettem, hogy az agonizáló oroszországi civilizáció megmentésének ez a sorrendben harmadik kísérlete ilyen rövid úton és ilyen gyászosan – ezzel

---

⁴ Utoljára 2010-ben megjelent *Túlirányított demokrácia – oroszlecke* című könyvem *Orosz csapda* című VI. fejezetében írtam erről: „Oroszország története változatlanul a nagy civilizációk bomlási időszakára jellemző elerőtlenedések (a 90-es évek kis interregnuma) és erőre kapások (a 2000-es évek restaurált egységes állama) ciklusát követi. Mivel az elmúlt két évtizedben nem következett be egész civilizációs létmódjának mélyreható megváltozása, a következő történelmi pillanatban megint ugyanott találhatja magát, ahol 1989-ben és 1991-ben volt: a megroppant civilizációk nagy interregnumában, amely a civilizáció teljes megsemmisülésével érhet csak véget.” (Szilágyi Ákos: *Túlirányított demokrácia – Orosz lecke*. Kalligram, 2011. 269.1.)

az Ukrajna ellen indított háborúval – fog véget érni, maga a háború akárhogyan ér is most már véget.

„Umom Rossziju nye ponyaty...” [Oroszország értelemmel fel nem fogható] – Fjodor Tyutcsev nagy orosz költő (és cári diplomata) félreértett⁵, de az orosz élet és az oroszországi politika összes abszurditásának magyarázatául vagy mentségéül előszeretettel idézgetett verssora eredetileg metafizikai állítás volt, és Oroszország létezésének felfoghatatlanságára, mérhetetlenségére, minden mértéken túliságára vonatkozott. Oroszország olyan, mint valami fenséges – egyszerre felemelő és elborzasztó – természeti tünemény: megáll előtte az ész. Oroszország felfoghatatlansága Tyutcsev számára a Természet és Isten felfoghatatlanságához hasonlított, inkább vallási, mint politikai (vagy politikavallási) kategória: mivel értelemmel nem lehet felérni – „Oroszországban [abban, hogy Oroszország van] csak hinni lehet” [v Rossziju mozsno tolko verity], létezése csak a hit – Kanttal szólva: *az ész salto mortalé-ja* – révén fogható fel. De a „hit bolondsága” csak a vallási hitet illeti meg, a politikai hit (ezen belül nem nemzetvallási hit) a vallási hitnek csak majmolása, márpedig – mint ismeretes – Isten majma (Simia Dei) az ördög. A politikai hit (a politikavallás) eszeveszettségében az ember elveszejtésén dolgozó Gonosz kísértése jelenik meg. Az ismert

---

⁵ A Fjodor Tyutcsev hagyatékából előkerült, 1866. november 28-i keltezésű négysoros a nyersfordítás jobb követhetősége kedvéért e lábjegyzetben oroszul is közzé teszem: *Умом Россию не понять./ Аршином общим не измерить./ У ней особенная стать –/ В Россию можно только верить.*

latin mondás szerint: akit az istenek el akarnak veszejteni, annak eszét veszik.

Ép politikai ésszel felfoghatatlan, hogy Oroszország utolsó „egyetemes államának” sokáig túlon túl is épeszűnek tűnő konstruktőre, a hidegfejű, gyakorlatias „Stolz” hírében álló Vlagyimir Putyin eszét veszi és háborút indít Ukrajna ellen. Nem retorikai háborút, nem információs háborút, propaganda háborút, hibrid háborút, kereskedelmi háborút, hidegháborút (stb. stb.) hanem valóságosat, tűzzel és vassal, rakétákkal és bombákkal; háborút, amelyben – Clausewitz-cel szólva – „az erőszak alkalmazásában nincs határ (...), mert annak van nagyobb esélye a győzelemre, aki az erőszak alkalmazásában kíméletlenebb, vagyis nem nézi, mennyi vér folyik, skrupulusok nélkül elmegy a végletekig, hogy ellenfelét felülmúlhassa”. A „háború” szótól való hivatalos irtózás, a háború gyermekét átkeretezése „különleges hadműveletté” („nem háború ez gyermek, hanem különleges hadművelet!”), a „háború” szó média-használatának törvényi tiltása és büntetése jól mutatja, mennyire elképzelhetetlen volt és maradt Oroszországban egy Ukrajna ellen indított háború. Még Oroszország esze is megállt egy ilyen háború képtelensége, felfoghatatlansága előtt. 2022 február 24-ig Oroszországban is csak politikai elmehunytak, geopolitikai futóbolondok, birodalmi őrjöngők hittek egy olyan Ukrajna ellen viselt valóságos, régimódi háború lehetőségében, szükségességében vagy elkerülhetetlenségében, amelynek megindításához nincs szükség „jogos okra” (causa justa); amelyben egy szuverén államot a vele szomszédos másik állam mindenféle nemzetközi jogi felhatalmazottság, hadüzenet, figyelmeztetés nélkül, a totális fegyveres erőszak,

a rombolás és gyilkolás legújabb fejlesztésű eszközeivel kíván „jobb belátásra téríteni”, „megnevelni vagy megfegyvelmezni” (hivatalos zsargonban: „demilitarizálni és nácitlanítani”); amelyben még a civil lakosság és a reguláris hadsereg megkülönböztetésének, az arányos erőszakalkalmazásnak, bizonyos fegyverek, illetve hadviselési módok tilalmának nemzetközi jogi elvei sem érvényesülnek. Természetesen az ilyen geopolitikai futóbolondokból, „farifantasztákból” volt elég a hatalomban és a hatalom körül. Az „egyetemes állam” soron következő „alkonya” időszakában mindig önjelölt nostredamusok és raszputyinok, paranormális képességű gyógyítók és látnokok, conteo-specialisták lépnek színre. Ördögűzőkből, extraszenszekből, asztrológusokból, kuruzslókból, vallási szekták rajongóiból ezúttal sem volt hiány a Kreml körül is. A *rend éjszakáját* – az állam fogyatkozását – mindig megelőzi *az elmék éjszakája*: az állam vezetőinek elmefogyatkozása. Így volt ez 1916-17-ben, mint azt zseniális *Agónia* című filmjében Elem Klimov ábrázolta, így lett 1989-1991 körül, a Szovjetunió felbomlásának idején, mint azt Kira Muratova *Aszténiás szindróma* (Végelgyengülés) című nem kevésbé zseniális filmje mutatta be, és így zajlik ez az elmefogyatkozás Oroszországban évek óta, most már persze a – „zombojascsik”-nak (zombizáló ládának) is nevezett – televízió tömegszuggerálóval felfokozva ma is. De még így is volt valamilyen mérték, valamilyen határ a tébolyban: 2022. február 24. előtt csak egy olyan megélhetési politikai udvari bolond, populista ripacs jelenthette be magabiztosan, szinte napra pontosan a háború kezdetét, mint Vlagyimir Zsirinovszkij. Múlt év december 31-én a Dumában mondott szokásos év végi lázbeszédében

vakmerőn így rohant ki gyáva képviselőtársai és a még náluk is gyávább Nyugat ellen: „Nekem az a mondat volt igazán kedvemre való elnökünk minapi beszédében, hogy nem fogjuk megengedni ajánlatunk (értsd: a „kollektív Nyugatnak” diplomáciai úton tavaly év végén átadott ultimátum) agyontárgyalását: vagy elfogadjátok vagy életbe lép a kettes számú változat (értsd: Oroszország akkor még „katonai-technikainak” nevezett válasza, amelyről utóbb kiderült, hogy nem más, mint „különleges hadművelete”, magyarul: háborúja Ukrajna ellen), mert – folytatta az udvari bolond – egyvalami soha többé nem ismétlődhet meg nálunk: 1941. június 22. hajnali 4 óra. Akkor inkább legyen valami új, mondjuk 2022. február 22. hajnali 4 órakor. Addigra – öltötte magára egyszeriben a politikai asztrológus vértzetét – véget ér a cammogó Bivaly Éve, és kezdetét veszi a Tigrisé (itt Zsirinovszkij hangját felemelte és összeszorította apró öklét, mintha lesújtani készülne a világra), az áttörés éve, az ugrás éve! Az Orosz Tigris éve – az amuri tigrisé⁶, ha emlékeznek rá! Legyen ez a külpolitikában is a Tigris ugrásának éve! Ez az, aminek nagyon tudnék örülni. Régóta mondogatom, hallhatták tőlem novemberben és decemberben is, hogy ezekkel (értsd: a „kollektív Nyugattal”) más nyelven kell beszélni: nem elég a kardcsörtetés, döntés elé kell állítani őket: vagy elfogadjátok az ajánlatunkat, vagy elutasítjátok, és akkor

---

⁶ Fájdalom, jelen írás szerkesztése közben érkezett a gyász hír, hogy rutinvizsgálat közben szívrohamot kapott és az állatorvosok és ápolók minden erőfeszítése ellenére elpusztult Putyin, a minnesotai állatkert 12 éves hím amuri tigrise. Putyin a prágai állatkertben született, majd Dánia érintésével került 2015-ben az Egyesült Államokba. (<https://444.hu/2022/03/25/varatlan-meghalt-putyin-a-minnesotai-allatkert-12-eves-sziberiai-tigrise>)

életbe lép a másik program, hogy milyen program, azt majd meglátjátok 2022 február 22-én, hajnali 4 órakor.”

Zsirinovszkij esztelen handabandázását, ahogy rendesen, nem vette komolyan senki, noha tudott dolog volt, hogy meglehetősen jól értesült: ő is a szovjet KGB homályos világából toppant be 1990-ben, a Szovjetunió agóniája idején a parlamentáris küzdelmek porondjára. Vlagyimir Putyin autokratikus rendszerének legengesztelhetlenebb kritikusai sem tudták elképzelni, hogy ez a rideg észlény váratlanul megbolondul, és átváltozik a másik Vlagyimirrá, és az August-bohóc Zsirinovszkij, a nagyorosz „gyerzsimordának”⁷ ez a szórakoztatóan ocsmány paródiája szemvillanás alatt átadja helyét az orosz állam színpadán az Ukrajnát és a Nyugatot

---

⁷ Gyerzsimorda – Szvisztunov, Pugovicin mellett a három *beszélő nevű* rendőrbiztos egyike Nyikolaj Gogol *Revizor* című színdarabjában („...Gyerzsimordának meg kell mondani, hogy fogja vissza kicsikét az ökleit! A rend érdekében mindenkinek beveri a képét, akár bűnös, akár ártatlan.”) Irodalmi szereplők beszélő neveit nemigen szokás lefordítani, a magyar *Revizorban* is megmaradtak az orosz eredetiek, noha így elsikkad a névben rejlő komikus effektus. A *Gyerzsimorda* név szó szerinti fordításban: *Tartsd-a-Pofád, Fogd-be, Kussolj-má'*, esetleg: *Mondtamhogyszólj*. Gogol beszélő neve – mint művei, így a *Revizor* sok-sok más névalakja és szerzői szófordulata – hamarosan köznyelvvé vált, már a 19. század második felében így használják publicisztikákban, irodalmi művekben, társalgási nyelvben a szűklátókörű, a „rendnek köll lenni!” parancsának brutális testi erőszakkal, ököllel vagy üvöltéssel érvényt szerző mindenféle hatósági közegre – utcai rendőrtől az intézkedő hivatalnokokig –, nagyjából a magyar „fogdmeg” jelentésében. Csehov egyik novellájában már egyfajta világnézet szintjére emelve jellemzi vele szereplőjét: „jego gyerzsimordovszkije vzglajdi demoralizujut szredu...” [ezekkel a gyerzsimorda nézetekkel csak demoralizálja a környezetét]. Az 1917-es orosz forradalom után a „nemzeti kérdés” – elsősorban akkor is a grúz és az ukrán önrendelkezés – körül kirobban éles párton belüli konfliktusban Lenin használta a „velikorusszkij gyerzsimorda” [nagyorosz fogdmeg] kifejezést Sztálinra és Dzerzsinszkijre, akik – grúz, illetve lengyel létükre vagy talán éppen ezért – „nagyorosz sovinizmus” tekintetében túltettek a nagyoroszokon is. Ezért bélyegzik ma – a nagyhatalmi orosz sovinizmus nyomdokain haladva – az Egyetemes Orosz Állam Babel-tornyának építői, élükön Putyinnal, Lenint is „ruszofóbnak”, a „nagyorosz fogdmeget” – Sztálint – pedig az orosz államiság megmentőjének.

leckéztető pengeszájú Fehér Bohóc vérfagyaláló attrakciójának: a háborúnak.

Mindig, de legalábbis a 17. század végétől két Ukrajna van: a Dnyepertől Nyugatra és Keletre elterülő, a „jobbparti” (pravoberezsna) és a balparti (levoberezsna) Ukrajna; a „Lengyelország-közeli” és az „Oroszország-közeli”, a görögkatolikus (unitus) és a pravoszláv Ukrajna; Nyugaton a XIX. századi ukrán nemzeti ébredés, az ukrán irodalmi nyelv és az ukrán tudományosság Ukrajnája, középpontjában Lvivvel, és Keleten a Malaja Roszrijának (Kis-Oroszországnak) nevezett, nemzetként fél-alvó állapotban levő Ukrajna, a falvak Ukrajnája, középpontjában Harkivval. Ez a kettősség 1991 után, a „szamosztyijnaja”, ukránul „nyezalezsnaja” (független, szuverén) Ukrajna megszületése után is megmaradt mind a regionális, mind a politikai, kulturális és nyelvi tagoltság szintjén. Nem volt átjárás a nemzeti Ukrajnát képviselő, hol élesebben, hol halványabban, de hagyományosan Oroszország-ellenes politikai pártok és az orosz ajkú ukrán vagy orosz, gyakran kettős identitású keleti és déli Ukrajna politikai képviseletében fellépő, nyíltan vagy szemérmesen Oroszországgal rokonszenvező pártok között. De mindkét part Ukrajna volt. Az utóbbi húsz évben készült közvéleménykutatások világosan mutatták, hogy minden különbség, távolság, konfliktus ellenére a túlnyomó többség Kelet-Ukrajnában sem álmodozott Ukrajna feldarabolásáról, és a keleti régiók Oroszországhoz csatolásáról. (A hányatott történelmi sorsú, sem a balparti, sem a jobbparti Ukrajnához nem tartozó Krím – ebből a szempontból is – külön történet.) De a 2004-2005-es „narancsos forradalom” (pomarancseva revoljucija) és még inkább a 2013-14-es „Euro-Majdan” után

a balparti és jobbpárti Ukrajna egyre jobban eltávolodott, végül szembe is került egymással a független Ukrajna előtt álló alapkérdésben – a megkésett ukrainai nemzetépítés mikéntjét illetően. A nyugatiak ettől kezdve unitárius nemzetállamot (nation-state) akartak, egyetlen kulturális identitással, egyetlen hivatalos nyelvvel és 2007 után még ez az unitárius nemzetállam is egyre erősebb etnicista felhangot kapott: a politikai közösség eszméje kezdett a származási közösség irányába tolni (mindenekelőtt a második világháború alatt az Ukrajnát megszálló náci Németországgal kollaboráló, az „etnikai tisztogatásokban”, a lengyel és a zsidó lakosság kiirtásában bűnrészes ukrán etno-nacionalista mozgalmak, az Ukrán Nacionalisták Szervezete – OUN – és az Ukrán Felkelők Hadserege – UPA – egykori tagjainak és parancsokainak hivatalos heroizálásával). A balparti vagy keleti régiók viszont az állam-nemzet (state-nation) modelljében gondolkodtak. A nemzetépítést a többféle etnikai és nyelvi-kulturális identitás intézményesítésével, föderatív vagy önkormányzati formában, az állam-nemzet politikai közössége, az állampolgári közösség, az „alkotmányos patriotizmus” alapján képzelték el.

E két part, e kétféle nemzetépítési modell közötti – Nyugatról Lengyelország és az Európai Unió által, Keletről pedig a nyugatellenes „revansra” készülő és birodalmi-irredenta Oroszország által támogatott – kötélhúzás a háború kitérésével véget ért. Ma nincs kétpárti Ukrajna. Egyetlen Ukrajna van, a honvédő Ukrajna, amely egységesülő politikai nemzetként áll szemben Oroszország katonai agressziójával. Ez a háború a maga rettenetes módján visszafordíthatatlanul egyesítette Ukrajnát. Nem a két forradalomban, hanem ebben

a háborúban született meg az ukrajnai politikai nemzet (állam-nemzet), immár mindenféle gyanús etnicista elszíneződés nélkül.

A két-parti Ukrajna, bármit képzelt is róla rémlátomásaiban az irredenta orosz politikai elit, bármilyen erősen tolták is ebbe az irányba 2014 után a jobbpárti etno-nacionalisták és kívülről az Egyesült Államok, nem lett „anti-Oroszország”. Ukrajnát e rettenetes és jóvátehetetlen háborúval maga Oroszország formálta két hét alatt „anti-Oroszországgá”. Oroszország csak katonailag győzhet ebben az Európa szívében Ukrajna ellen indított eszelős háborúban, de történelmileg így is, úgy is megsemmisítő vereséget mért magára vele.

Az „Oroszország-trojka” – ahogy a nagy orosz irodalom „kisorosz” klasszikusa, Nyikolaj Gogol írta a *Holt lelkek* epilógusában – száguld, megint „széllé változik és süvölt a darabokra hasított levegő, minden, ami csak a világon van, elmarad mögötte és sanda tekintettel tér ki útjából a többi nép, a többi ország”. De már nem tér ki többé. Átlép rajta, mert tudja már, hová száguld, hová repül: a birodalmak civilizációs nagytemetőjébe.

„A KOZÁK REGGELIJE” – orosz propagandaplakát az 1904-es orosz-japán háború idejéből. A háború, mint ismeretes, a cári Oroszország megszégyenítő vereségével ért véget, ami közrejátszott az 1905-ös orosz forradalom kirobbanásában.